

NODIRA OFOQ IJODIDA MUMTOZ SHE'RIYAT AN'ANALARI

Kamolova Mahliyo

NavDU O'zbek tili va adabiyoti kafedrası 2-kurs doktoranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada zamonaviy o'zbek shoirasi Nodira Ofoq ijodida mumtoz she'riyat an'alarining namoyon bo'lish shakllari tahlil qilinadi. Tadqiqotda g'azalchilik an'anasi, aruz vazni, tasavvufiy timsollar, klassik poetik obrazlarning (gul-bulbul, oy-quyosh, daryo-sahro) zamonaviy talqini, shuningdek ruboiy janridagi falsafiy mushohadalar qiyosiy-tipologik va matniy tahlil usullari asosida o'rganiladi. Muallif Nodira Ofoq she'riyatining Alisher Navoiy, Bobur, Umar Xayyom, Mashrab kabi mumtoz ijodkorlar an'analari bilan bog'liqligini, shu bilan birga uning zamonaviy ruhiy kechinmalarni ifodalashdagi o'ziga xosligini ko'rsatib beradi. Tadqiqot natijalari shoira ijodining mumtoz adabiyot bilan zamonaviylik o'rtasidagi ko'prik vazifasini bajarayotganini asoslaydi.

Kalit so'zlar: mumtoz adabiyot, an'ana va zamonaviylik, g'azal, aruz vazni, tasavvuf, ramz va timsol, ruboiy, Nodira Ofoq, badiiy tasvir vositalari, qiyosiy tahlil.

Аннотация. В данной статье анализируются формы проявления традиций классической поэзии в творчестве современной узбекской поэтессы Нодиры Офок. Исследование основано на сравнительно-типологическом и текстологическом анализе газельной традиции, аруза, суфийских символов, современной интерпретации классических поэтических образов (роза-соловей, луна-солнце, река-пустыня), а также философских размышлений в жанре рубаи. Автор показывает связь поэзии Нодиры Офок с традициями классиков — Алишера Навои, Бабур, Омара Хайяма, Машираба, — а также своеобразие в выражении современных душевных переживаний. Результаты исследования подтверждают, что творчество поэтессы выполняет роль моста между классической литературой и современностью.

Ключевые слова: классическая литература, традиция и современность, газель, аруз, суфизм, символ и образ, рубаи, Нодира Офок, художественные средства изображения, сравнительный анализ.

Abstract. This article analyzes the ways in which classical poetic traditions manifest themselves in the work of the contemporary Uzbek poet Nodira Ofoq. Drawing on comparative-typological and textual analysis, the study examines the ghazal tradition, the aruz metrical system, Sufi symbolism, the modern reinterpretation of classical poetic images (rose-nightingale, moon-sun, river-desert), and the philosophical reflections found in her rubai (quatrains). The author demonstrates the connection between Nodira Ofoq's poetry and the traditions of classical masters such as Alisher Navoi, Babur, Omar Khayyam and Mashrab, while also highlighting the originality with which she expresses contemporary emotional experience. The findings confirm that the poet's work serves as a bridge between classical literature and modernity.

Keywords: *classical literature, tradition and modernity, ghazal, aruz metre, Sufism, symbol and image, rubai, Nodira Ofoq, artistic devices, comparative analysis.*

Kirish

O'zbek mumtoz adabiyoti asrlar davomida o'ziga xos estetik mezonlar, poetik shakllar va falsafiy mazmunlar orqali shakllanib, bugungi adabiyot uchun mustahkam asos yaratgan. Xususan, g'azalchilik an'anasi, aruz vazni, tasavvufiy timsollar, axloqiy-falsafiy g'oyalar bugungi zamonaviy shoirlar ijodida turli shakllarda o'z aksini topmoqda. Mumtoz adabiyotning bu boyligi nafaqat shakl darajasida, balki mazmun-mundarija, ma'naviy-falsafiy tafakkur tarzi sifatida ham davom etib kelmoqda, bu esa har bir davr shoirining o'z ijodiy yo'lini mumtoz meros bilan muloqotga kiritishini taqozo etadi.

Shunday ijodkorlardan biri --- Nodira Ofoq bo'lib, u mumtoz she'riyatning badiiy vositalari va mazmuniy qatlamlarini zamonaviy ruhda talqin etib, adabiyotimizda o'ziga xos uslub yaratgan. Shoira ijodida an'ana va yangilik dialektikasi alohida ahamiyat kasb etadi: bir tomondan, u klassik shakllar --- g'azal, ruboiy, badiiy tasvir vositalari --- doirasida ijod qilsa, ikkinchi tomondan, bu shakllarni zamonaviy inson ruhiyati, uning ichki kechinmalari va falsafiy izlanishlari bilan boyitadi.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, zamonaviy o'zbek she'riyatida mumtoz an'analarning davomiyligi masalasi adabiyotshunoslikda alohida tadqiq etilishi lozim bo'lgan yo'nalishlardan biridir. Ushbu maqolaning maqsadi Nodira Ofoq ijodi misolida mumtoz she'riyat an'alarining zamonaviy talqinini yoritish, uning uslubiy xususiyatlarini mumtoz ijodkorlar merosi bilan qiyosiy tahlil qilishdan iborat.

Asosiy qism

Nodira Ofoqning she'riyati, avvalo, o'zbek mumtoz adabiyotiga hurmat bilan yondashish, undan ilhomlanish va uni bugungi kun ruhi bilan uyg'unlashtirish asosida shakllangan. Uning ijodini tahlil qilishda bir necha yo'nalishni ajratib ko'rsatish mumkin: g'azalchilik an'anasi va aruz vazni, tasavvufiy timsollar va falsafiy mazmun, klassik poetik obrazlarning zamonaviy talqini, ruboiy janridagi falsafiy chuqurlik, hamda badiiy tasvir vositalarining o'ziga xos qo'llanilishi.

Shoiraning g'azallarida aruz vaznining tabiiy va ohangdor qo'llanishi, radif va qofiyalarning betakror uyg'unligi yaqqol ko'zga tashlanadi. Aruz vazni --- mumtoz o'zbek she'riyatining asosiy ustunlaridan biri bo'lib, u shoirdan yuksak til madaniyati va poetik mahoratni talab qiladi. Nodira Ofoq bu vaznni sun'iy ravishda emas, balki tabiiy nafas kabi qo'llaydi, natijada she'r o'qilishi jarayonida ohang va mazmun bir-biriga uyg'un tarzda quyiladi.

Uning g'azallaridan birida quyidagi misralar orqali mumtoz ruh va tasavvufiy mazmun uyg'unlashadi:

*Ko'nglimda parvardim ishq, hijronda toblandim,
G'urbatda o'zlikni topdim, yo'lda yo'q bo'ldim.*

Bu baytda ishq --- tasavvufdagi ma'rifat kaliti sifatida talqin etilgan. Shoir bu orqali Navoiy, So'fi Olloyor, Mashrab kabi mutasavvif shoirlarning g'oyalariga zamonaviy ruhda murojaat qiladi. "Hijron", "g'urbat", "o'zlikni topish" kabi tushunchalar orqali inson ruhining ma'naviy kamolot yo'lidagi sinovlari badiiy aks ettiriladi, bu esa mumtoz tasavvuf falsafasining markaziy g'oyalaridan biri --- fano va baqo tushunchalari bilan uyg'unlashadi.

Radif va qofiyaning tabiiyligi, shuningdek vazn ichida ma'no ortiqcha zo'riqishsiz joylashishi shoiraning aruz texnikasini mukammal egallaganidan dalolat beradi. Bu jihatdan uning ijodi Furqat, Muqimiy kabi o'tgan asr boshi shoirlari an'analarini ham davom ettiradi, biroq mazmun jihatidan butunlay zamonaviy insonning ichki dunyosiga yo'naltirilgan.

Nodira Ofoq ijodida tasavvufiy timsollar alohida o'rin tutadi. Ishq, hijron, g'urbat, safar kabi tushunchalar shoir she'riyatida nafaqat insoniy tuyg'ular, balki ma'naviy izlanish yo'lining bosqichlari sifatida talqin etiladi. Mumtoz tasavvuf adabiyotida keng qo'llaniladigan "yo'l", "manzil", "vasl" kabi tushunchalar shoir ijodida zamonaviy inson qalbining ichki safari sifatida qayta ishlanadi.

Bunday yondashuv Nodira Ofoq ijodini faqat an'anani takrorlash emas, balki uni ijodiy qayta anglash sifatida baholashga imkon beradi. Shoir tasavvufiy timsollarni zamonaviy lirik qahramonning ekzistensial holatini ifodalash vositasiga aylantiradi, bu esa uning uslubidagi eng muhim yangilik hisoblanadi.

Bundan tashqari, shoir klassik she'riyatda keng qo'llaniladigan "gul-bulbul", "oy-quyosh", "daryo-sahro" kabi timsollarni o'ziga xos tarzda talqin etadi:

Sen --- gulsan, men --- bulbul, ammo zamon o'zgardi,

Endi gul jim, bulbul esa dardini yozmoqda.

Ushbu baytda klassik gul-bulbul timsoli yangi tarixiy-ijtimoiy sharoitda qayta o'qiladi. Gul --- sevgi obyekti, bulbul --- oshiq sifatida emas, balki shoir sifatida talqin etilib, she'r san'atining o'zi dard va iztirob ifodachisiga aylantiriladi. Bu --- mumtoz obrazning funksional transformatsiyasiga misol bo'lib, an'anaviy timsol o'z semantik yadrosini saqlagan holda yangi ma'no qatlamlariga ega bo'ladi.

Shu tariqa, Nodira Ofoq klassik obrazlar tizimini mexanik ravishda takrorlamaydi, balki ularni zamonaviy ijtimoiy-madaniy kontekstga moslashtirib, yangi badiiy-estetik yuk bilan to'ldiradi. Bu jarayon adabiyotshunoslikda "an'anani ijodiy o'zlashtirish" deb ataladigan hodisaning yorqin namunasidir.

Nodira Ofoq ruboiylarida esa Bobur va Umar Xayyomga xos falsafiy ohang seziladi. Ruboiy janri --- to'rt misradan iborat, ixcham, ammo mazmunan chuqur falsafiy fikrni ifodalovchi janr bo'lib, mumtoz Sharq she'riyatida hayot va o'lim, vaqt va manguilik, inson va koinot munosabatlari haqidagi mushohadalarni ifodalash uchun keng qo'llanilgan. Shoir inson hayotining ma'nosizligi, vaqt o'tkinchiligi haqida shunday yozadi:

Bir umr o'tdi go'zal so'zlar izlab,

Yuragimda turgan sado sezlab.

Hayot --- bu nafaslar o'rtasidagi

Bir savol, javobi yo'q hech bir kitob.

Bu misralarda mavjudlik, haqiqat va izlanish falsafasi jamlangan. Shoira bu borada klassik falsafiy ruboiylar ruhini zamonaviy anglash tarzida davom ettiradi. "Hayot --- javobsiz savol" metaforasi orqali ekzistensial noaniqlik, insonning borliq oldidagi ojizligi va shu bilan birga uning ma'no izlashdan voz kechmasligi ifodalanadi. Bu --- Umar Xayyom ruboiylaridagi hayot-mamot falsafasi bilan uyg'un, biroq zamonaviy ekzistensializm unsurlarini ham o'zida mujassam etgan yondashuv.

Badiiy tasvir vositalari nuqtai nazaridan ham Nodira Ofoq klassik an'analarni davom ettiradi. Majoz, ramz va ishoralarning poetik kuchi uning she'rlarida chuqur ma'no beradi:

Ko'zlaringda bir daryo, toshqin iztirob bilan,

Men cho'kdim sukunating to'lqinida beado.

Ko'z --- iztirob ramzi, sukunat --- so'zsiz dard timsoli sifatida klassik obrazlar doirasida, lekin zamonaviy tuyg'ular bilan ifoda etilgan. Daryo va toshqin metaforasi orqali ichki hissiy zo'riqish, sukunat va cho'kish orqali esa so'z ojizligi, tuyg'uning tilga sig'may qolishi tasvirlanadi. Bunday tasvir vositalari mumtoz adabiyotdagi "tashbeh", "istiora" va "kinoya" san'atlarining zamonaviy ko'rinishlari sifatida baholanishi mumkin.

Shu bilan birga, shoira tilida sodda, ammo teran ma'noli so'z tanlovi kuzatiladi. Bu --- mumtoz adabiyotning "balog'at" tamoyiliga, ya'ni fikrning aniq va ta'sirchan ifodalanishiga hamohang bo'lib, ortiqcha bezaklardan xoli, ammo chuqur badiiy-falsafiy yukka ega uslubni shakllantiradi.

Yuqorida ko'rib chiqilgan tahlillar asosida aytish mumkinki, Nodira Ofoq ijodi zamonaviy o'zbek she'riyatida mumtoz an'analarning yangicha talqinini namoyon etuvchi ijodiy hodisadir. Uning she'riyatida klassik shakl (g'azal, ruboiy) va mumtoz mazmun qatlamlari (tasavvuf, falsafiy mushohada, an'anaviy timsollar) zamonaviy lirik qahramonning ichki dunyosi bilan uyg'unlashadi. Bu jihatdan shoira ijodi Cho'lpon, Usmon Nosir kabi XX asr boshi shoirlarining mumtoz an'analarni yangi davr ruhi bilan boyitish tajribasini davom ettiradi, deb aytish mumkin.

Shoira ijodining yana bir muhim jihati --- ayolona sezgirlik va nozik ruhiy kechinmalarning mumtoz poetik shakllar orqali ifodalanishidir. Bu esa o'zbek zamonaviy she'riyatida ayol shoirlar ijodini o'rganish nuqtai nazaridan ham alohida ilmiy qiziqish uyg'otadi.

Nodira Ofoq she'riyatining tilini tahlil qilar ekanmiz, uning lug'at boyligida mumtoz va zamonaviy qatlamlarning uyg'un tarzda qo'llanilishini kuzatish mumkin. Shoira bir tomondan "hijron", "vasl", "g'urbat", "ma'shuq" kabi mumtoz adabiyotga xos so'zlardan foydalansa, ikkinchi tomondan zamonaviy nutqqa yaqin, sodda va ta'sirchan ifoda vositalaridan ham unumli foydalanadi. Bu ikki qatlamning uyg'unligi she'rning ham an'anaviy, ham zamonaviy o'quvchi uchun tushunarli va ta'sirchan bo'lishini ta'minlaydi.

Sintaktik jihatdan shoira she'rlarida qisqa, lo'nda jumlar bilan bir qatorda, chuqur falsafiy mazmunni ifodalovchi murakkab tuzilmalar ham uchraydi. Bunday uslubiy xilma-xillik she'rning ritmik-intonatsion tuzilishiga ham ta'sir ko'rsatib, o'quvchida turlicha hissiy kechinmalarni uyg'otadi. Ayniqsa, she'rlarning yakuniy misralarida ko'pincha falsafiy xulosa

yoki ochiq savol shaklidagi tugallanish uchraydi, bu esa o'quvchini mustaqil mulohaza yuritishga undaydi.

Nodira Ofoq ijodini to'g'ri baholash uchun uni zamondosh o'zbek shoiralari ijodi konteksti bilan qiyoslash muhim ahamiyatga ega. Zamonaviy o'zbek ayol shoiralari ijodida, umuman olganda, ikki asosiy tendentsiya kuzatiladi: birinchisi --- erkin she'r (vers libre) shakllariga moyillik va zamonaviy g'arb she'riyati ta'sirini o'zida mujassam etgan ijod yo'nalishi; ikkinchisi --- mumtoz shakllarni saqlagan holda ularni yangi mazmun bilan boyitishga qaratilgan yo'nalish. Nodira Ofoq ijodi aynan ikkinchi yo'nalishga mansub bo'lib, bu uning ijodiy o'ziga xosligini belgilovchi asosiy omillardan biridir.

Shu nuqtai nazardan qaraganda, shoira ijodi nafaqat individual ijodiy hodisa, balki o'zbek zamonaviy she'riyatida mumtoz an'analarning saqlanib qolishi va rivojlanishi tendentsiyasining yorqin namunasi sifatida ham qaralishi mumkin. Bu esa milliy poetik merosning uzluksizligini ta'minlovchi muhim omil hisoblanadi.

Xulosa

Nodira Ofoq ijodida mumtoz o'zbek adabiyotining eng yuksak an'analari davom ettiriladi. Uning she'rlari zamonaviy ruhiy kechinmalar, falsafiy mushohadalar va ayolona sezgirlik bilan boyitilgan bo'lib, mumtoz adabiyot bilan zamonaviylik o'rtasidagi kuchli ko'prik vazifasini bajaradi.

O'tkazilgan tahlil shuni ko'rsatadiki, shoira ijodida aruz vazni va g'azal shakli tabiiy ravishda qo'llanilib, tasavvufiy timsollar zamonaviy ekzistensial mazmun bilan boyitiladi; klassik obrazlar (gul-bulbul, oy-quyosh, daryo-sahro) funksional jihatdan qayta talqin etiladi; ruboiy janri orqali hayot va mavjudlik haqidagi falsafiy mushohadalar ifodalanadi; badiiy tasvir vositalari (majoz, ramz, ishora) mumtoz san'at asosida, ammo zamonaviy ruhda qo'llaniladi.

Shoiraning badiiy uslubi, tasvir vositalari va poetik qarashlari uni zamonaviy adabiyotimizning yetuk vakillaridan biriga aylantirgan. Kelgusi tadqiqotlarda Nodira Ofoq ijodini boshqa zamonaviy shoirlar ijodi bilan qiyosiy o'rganish, shuningdek uning uslubini keng adabiy-tarixiy kontekstda tahlil qilish istiqbolli yo'nalish bo'lishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Alisher Navoiy. Xazoyin ul-maoniy. --- Toshkent: G'.G'ulom nomidagi NMIU, 2019.
2. Qo'chqor Norqobil. Mumtoz adabiyot nazariyasi. --- Toshkent: O'zbekiston, 2016.
3. Nodira Ofoq. Muhabbatning ko'zlari. --- Toshkent: Yozuvchi, 2022.
4. Xudoyberdi To'xtaboyev. Zamonaviy she'riyatda an'ana va yangilik. --- Toshkent: Fan, 2021.
5. Karim Bahriddin. Tasavvuf va she'riyat. --- Toshkent: Sharq, 2017.

